

Αφιέρωμα Στις “Παναγίες” Του Πόντου!

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Ιερά Μονή Παναγίας Σουμελά

Τόπος ιερός, τόπος μαγευτικός, τόπος μυστηρίου, Ελληνισμού και ορθοδοξίας, τόπος πόνου και μαρτυρίου και αυτόπτης μάρτυρας της μεγάλης ποντιακής γενοκτονίας. Τόπος προαιώνιου προσκυνήματος. Ακόμα και σήμερα χιλιάδες επισκέπτες, (σύμφωνα με τα στοιχεία του τουρκικού υπουργείου Τουρισμού, η Παναγία Σουμελά, η Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης και οι λαξευτές εκκλησίες της Καππαδοκίας είναι τα πρώτα σε αριθμό επισκεπτών τουριστικά μέρη της Τουρκίας) έρχονται να δούνε το θαυμαστό αυτό μνημείο. Χιλιάδες προσκυνητές, κυρίως Έλληνες, αλλά και Τούρκοι, έρχονται να προσκυνήσουν. Γυναίκες με την κλασική ισλαμική μαντίλα ανεβαίνουν υπομονετικά τα σκαλοπάτια που οδηγούν στο μοναστήρι και με ευλάβεια προσκυνούν τη Μεριέμ Αννά, την

Παναγία Σουμελά. Ελληνόφωνοι πόντιοι της Τουρκίας ακόμα και σήμερα τραγουδάνε την Παναγία Σουμελά, άλλο ένα στοιχείο της για πολλούς μπερδεμένης ταυτότητάς τους, ένα κολοσσιαίο πρόβλημα για όλη την σημερινή Τουρκία.

Η Παναγία της Γαράσαρης (Η Μονή της Θεοτόκου στο Καγιά-τιπι)

Στις 8 Ιανουαρίου του 454, γεννήθηκε στη Νικόπολη από πλούσια οικογένεια ευγενών, ο Ιωάννης ο Ησυχαστής. Σε ηλικία 18 ετών έχασε τους γονείς του Εγκράτιο και Ευφημία, οπότε αποφάσισε να μοιράσει την περιουσία του στους φτωχούς και να μονάσει. Έτσι, περίπου το 475, έχτισε τη Μονή της Παναγίας σε ένα κοίλωμα-σπηλιά του βράχου της Αναλήψεως, λίγα χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της Νικόπολης. Εκεί έμεινε μαζί με δέκα άλλους μοναχούς, μέχρι το 481, όταν σε ηλικία 28 ετών χειροτονήθηκε Επίσκοπος Κολωνείας.

Με το πέρασμα των αιώνων η Μονή ερημώθηκε και απέμειναν μόνο ερείπια. Έπρεπε να περάσουν 13 αιώνες για να εμφανιστεί άξιος διάδοχος του Αγίου Ιωάννη του Ησυχαστή, κτήτορος της Παναγίας της Γαράσαρης.

Η Μονή της Παναγίας Γουμερά

Η παλιά ιστορική Μονή της Παναγίας Γουμερά από τις χαμένες πατρίδες και συγκεκριμένα από την κοιλάδα της Τσίτης, της επαρχίας Χαλδίας της Άρδας από την Αργυρούπολη του Πόντου αναβιώνει σήμερα στη Μακρυνίτσα Σερρών. Η Ιερά μονή της Παναγίας Γουμερά δεν είχε βέβαια την φήμη και την αίγλη των ιστορικών μονών της Τραπεζούντας (Παναγία Σουμελά, Άγιος Γεώργιος ο Περιστερεώτας και Άγιος Ιωάννης ο Βαζελώνας) υπήρξε όμως σπουδαίο κέντρο πνευματικής και πολιτιστικής ανάπτυξης. Ταυτόχρονα η βιβλιοθήκη της διέθετε πολλά χειρόγραφα αρχαίων συγγραφέων και πατέρων της Εκκλησίας (Αριστοτέλης, Ιωάννης Χρυσόστομος). Οι εικόνες της ήταν σπάνιας αξίας ζωγραφισμένες στην Βλαχία. Μέχρι το 1914 λειτουργούσε οικοτροφείο με δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο. Είναι η χρονιά της καταστροφής. Όλη η περιουσία δημεύεται από τους Τούρκους που μπαίνουν στον Ά παγκόσμιο πόλεμο στο πλευρό των Γερμανών.

Η Παναγία Θεοσκεπάστος

Ο λαξευτός ναός της Παναγίας Θεοσκεπάστου, ένα καθίδρυμα που συνδέθηκε στενά με την οικογένεια του Αλεξίου Γ΄ Μεγάλου Κομνηνού (1349-1390), φέρει έντονη τη σφραγίδα της ταφικής λειτουργίας του, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση άλλων σημαντικών εκκλησιαστικών ιδρυμάτων της Τραπεζούντας. Ο ναός ανήκει σε ένα ευρύτερο μοναστηριακό συγκρότημα, που εντοπίζεται στις πλαγιές του όρους Μίνθριον, στα μισά του δρόμου ανάμεσα στο λιμάνι και στην ακρόπολη της Τραπεζούντας. Ο τειχισμένος χώρος, εκτός από την κεντρική σπηλαιώδη εκκλησία, περιλαμβάνει κελιά και μικρότερους ναούς και στεγάζει χώρους ταφής.

Ο ρόλος της οικογένειας των Μεγάλων Κομνηνών και η σχέση της με το μνημείο είχε αποτυπωθεί και σε κτητορική παράσταση σε τοίχο του ναού που απεικόνιζε τον Αλέξιο Γ΄ Μεγάλο Κομνηνό, τη σύζυγό του Θεοδώρα και τη μητέρα του Ειρήνη. Η τελευταία, μάλιστα, παριστανόταν ως η κύρια χορηγός, καθώς κρατούσε ομοίωμα του ναού, στοιχείο που συγκαταλέγεται ανάμεσα στα συνήθη εικονογραφικά χαρακτηριστικά των βυζαντινών κτητορικών απεικονίσεων.

Η κτητορική παράσταση των Μεγάλων Κομνηνών στην Παναγία Θεοσκεπάστου, όπως αποτυπώθηκε από περιηγητές του 19ου αιώνα. Εικονίζονται ο Αλέξιος Γ΄ (1349-1390), η σύζυγός του Θεοδώρα Καντακουζηνή και η Ειρήνη, μητέρα του Αλεξίου Γ΄, η οποία κρατά ομοίωμα ναού.

Η κτητορική παράσταση των Μεγάλων Κομνηνών στην Παναγία Θεοσκεπάστου, όπως αποτυπώθηκε από περιηγητές του 19ου αιώνα.

Εικονίζονται ο Αλέξιος Γ΄ (1349-1390), η σύζυγός του Θεοδώρα Καντακουζηνή και η Ειρήνη, μητέρα του Αλεξίου Γ΄, η οποία κρατά ομοίωμα ναού.

Ο πιο ενδιαφέρων από τους τάφους είναι σίγουρα του δεσπότη Ανδρονίκου, νόθου γιου του Αλεξίου Γ΄ Μεγάλου Κομνηνού, όχι λόγω της διαμόρφωσής του αλλά λόγω των συνθηκών θανάτου του. Όπως μας πληροφορούν πηγές της εποχής, ο Ανδρόνικος σκοτώθηκε πολύ νέος πέφτοντας από ένα παράθυρο του παλατιού στην Τραπεζούντα και ενταφιάστηκε στο νάρθηκα της Μονής Θεοσκεπάστου. Το γεγονός αυτό, καθώς και το νεαρό της ηλικίας του νεκρού, μνημονεύεται στην επιτύμβια επιγραφή της Θεοσκεπάστου:

“Αλλά τι πεπόνθαμεν δεινόν εντεύθεν;/ Των ανακτόρων κατακρημισκόμενος/ εκθνήσκει, βαβαί, ο ταλαίπωρος δεσπότης/ [...] / τον εικοστόν δεύτερον ανύων χρόνον”. Στην επιγραφή άλλωστε εξιδανικεύονται ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα του αδικοχαμένου νέου και τονίζεται η βασιλική καταγωγή του, ίσως σε μια προσπάθεια ένταξής του στην αυτοκρατορική δυναστεία: “Είπατε τόνδε τον σθενάρον γεννάδαν/ ήρωα [...]/ εκ βασιλικής οσφύος κατηγμένον/ Ούτος του κλεινού ην υιός Αλεξίου/ αυτοκράτορος φίλιος και χαρίεις/ παρ’ ου κυδρούται βαθμώ τω του δεσπότου/ [...] / ο Κομνηνανθής Ανδρόνικος ο μέγας”.

Παναγία Θεοσκεπάστος Τραπεζούντας

Όλη αυτή η προσπάθεια θα μπορούσε να οφείλεται σε προσωπική πρωτοβουλία και δραστηριοποίηση του αυτοκράτορα, προκειμένου να εξασφαλίσει την υστεροφημία του αγαπημένου, όπως φαίνεται, γιου του. Στη μονή εξάλλου βρίσκονται και οι τάφοι των δύο νόμιμων παιδιών του Αλεξίου Γ΄, του Μανουήλ Γ΄ και του Αλεξίου Δ΄ Μεγάλου Κομνηνού, δε διαθέτουμε όμως στοιχεία για τις σχετικές ταφικές επιγραφές.

Δυστυχώς, όλα τα παραπάνω -προσωπογραφίες, συνοδευτικές επιγραφές ταύτισης των μορφών, επιτύμβια επιγραφή- αποτελούν υλικό οριστικά χαμένο για τη σύγχρονη έρευνα. Το 1843, στο πλαίσιο μιας ανακαίνισης του μνημείου, έγιναν εκτεταμένες επεμβάσεις: το έμμετρο ταφικό επίγραμμα του Ανδρονίκου

αντικαταστάθηκε από ένα λογιότερο και ξαναζωγραφίστηκαν οι μορφές των κτητόρων, μεταξύ των οποίων “εμφανίστηκε” και ο Ανδρόνικος, ενώ αντίθετα “εξαφανίστηκε” η Ειρήνη. Έτσι, η περιγραφή της πρώτης φάσης του μνημείου στηρίζεται σε μαρτυρίες -φωτογραφίες, σχέδια, αποτυπώσεις- μελετητών-περιηγητών του 19ου αιώνα.

Σε αυτή την αρχική φάση, που σύμφωνα με τα συνδεδεμένα πρόσωπα χρονολογείται στο β΄ μισό του 14ου αιώνα, ανήκουν και οι τοιχογραφίες του ναού. Οι μελετητές τους, ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα, σημειώνουν την αυστηρότητα των μορφών και την απλοποιημένη απόδοση των αρχιτεκτονημάτων. Η κατάσταση των τοιχογραφιών σήμερα δεν επιτρέπει την εξέταση του εικαστικού αυτού συνόλου.

Η Παναγία Χρυσοκέφαλος

Η “Μεγάλη Εκκλησία” της Τραπεζούντας και ίσως ο σημαντικότερος ναός της αυτοκρατορίας, η Παναγία Χρυσοκέφαλος, εντοπίζεται στη μέση πόλη, στο κέντρο ενός ευρύτερου κτηριακού συγκροτήματος. Η παράδοση αποδίδει την επωνυμία “Χρυσοκέφαλος” είτε στη χάλκινη κάλυψη των πλακών του τρούλου του ναού, που από μακριά φάνταζε χρυσός, είτε στην ύπαρξη σε αυτόν εικόνας της Θεοτόκου με ανάλογη χρυσή επένδυση. Επειδή όμως ο ναός αναφέρεται στις πηγές με την

επωνυμία “Χρυσοκέφαλος” ήδη από τον 11ο αιώνα, ενώ ο τρούλος χρονολογείται στο 12ο ή ακόμα και στο 14ο αιώνα, η εκδοχή που αναφέρεται στην εικόνα πρέπει να θεωρηθεί πιο πιθανή. Πρόκειται για μια εικόνα της Παναγίας Βρεφοκρατούσας που υπήρχε στο ναό προσαρτημένη ίσως σε έναν πεσσό. Γνωρίζουμε από φιλολογική πηγή του 14ου αιώνα ότι, μετά την επιτυχημένη αντιμετώπιση της τουρκικής επίθεσης στην πόλη το 1223, η εικόνα κοσμήθηκε από τον αυτοκράτορα Ανδρόνικο Α΄ Γ΄ιδωνα με “λίθους τιμίους και μαργάρους λαμπρούς”, “θέλων απονείμαι τη Θεοτόκω [...] τα εικότα”. Ο ίδιος αυτοκράτορας δώρισε στο ναό και ένα πολυτελώς διακοσμημένο ευαγγέλιο. Μαρτυρείται μάλιστα ότι ο Ανδρόνικος είχε περάσει στη Χρυσοκέφαλο την αγωνιώδη νύχτα πριν από τη θετική έκβαση του αγώνα. Οι πηγές της εποχής με γλαφυρότητα περιγράφουν την κρισιμότητα της κατάστασης και την επίκληση της θείκης βοήθειας από τον αυτοκράτορα: “τον περικαλλή και θείον νεών της πανυμνήτου κόρης κατελάμβανε, παννυχίους ύμνους και αιτήσεις συν ολοφυρμοίς δακρύων αναπέμπων Θεώ και τη Θεομήτορι”. Είναι κρίμα που σήμερα δεν έχει διασωθεί η εντυπωσιακή, όπως φαίνεται, εσωτερική διακόσμηση αυτού του εξαιρετικά σημαντικού ναού.

Παναγία Κρεμαστή

Το μοναστήρι της Παναγίας Κρεμαστής, του οποίου το όνομα ο Σύλλογος Ποντίων Ευόσμου έχει την τιμή να φέρει, άνηκε ως απόλυτη ιδιοκτησία στη Μονή του Αγίου Ιωάννη του Βαζελώνα, αρχικά ως σκήτη, έπειτα ως μετόχι και από το 1760 περίπου ως γυναικεία μονή. Βρισκόταν στην περιοχή της Ματσούκας, πολύ κοντά στο χωριό Θέρσα, και πανηγύριζε στις 8 Σεπτεμβρίου, ημέρα γενεθλίων της υπεραγίας Θεοτόκου. Η μονή της Θεοτόκου Κρεμαστής όφειλε το όνομά της στον ύψους 150 μέτρων απόκρημνο βράχο, από το κρηπίδωμα του οποίου επικρεμόταν πάνω από τον Πρύτανη ποταμό. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η μονή ονομάσθηκε

έτσι, διότι από το βράχο της απαγχονίσθηκαν, κρεμάστηκαν χιλιάδες χριστιανών της περιοχής, θύματα των διωγμών των αιμοσταγών τοπικών αγάδων του οίκου των Εγιπιδών.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παροθσιάζει η περιγραφή της μονής απο τον ιστορικό και ηγούμενο της Μονής Βαζελώνα, Κ. Πανάρετο Τοπαλίδη, κατα το έτος 1909. Γενικότερα, μέσα απο τις πηγές, την ελληνική και ξένη βιβλιογραφία αντλούμε πληροφορίες για το ιστορικό της μονής, τα στάδια οικοδόμησης της, το ρόλο της ηγουμένης αλλά και των ηγουμένων της Μονής Βαζελώνα. Πληροφορούμαστε ακόμη τη διεκδίκηση της γυναικείας μονής από την ανωτέρω εξαρχική μονή και τη βραχύδια μητρόπολη Ροδοπόλεως και την τελική επιδίκαση της στη Μονή Βαζελώνα το έτος 1866.

Παναγία τη Λάλογλη

Λάλογλη ἦταν ἐλληνικὸ χωριὸν στὴν ἐπαρχία Σαρικαμὶς τοῦ Καρς (Καύκασος). Ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Λάλογλης ἦταν ξακουστὴ σε ὅλο το Καρς. Βρισκόταν κοντὰ στο ἐλληνικὸ χωριὸ Λάλογλη.

Οι Έλληνες του Καρς Καυκάσου ή Καρσλήδες εκδιώχτηκαν δύο φορές από τις πατρογονικές τους εστίες. Αρχικά, ήταν εγκατεστημένοι στην Αργυρούπολη, όπου το 1878, εγκαταλείπουν την αφιλόξενη πλέον περιοχή του Πόντου και εγκαθίστανται στην περιοχή του Καρς. Πριν φύγουν όμως από την Αργυρούπολη πήραν και μια εικόνα της Παναγίας, της Κοιμήσεως της Θεοτόκου που μετέφεραν στη νέα τους πατρίδα. Εγκαταστάθηκαν στο Κάρς χτίζοντας 74 χωριά. Μεταξύ αυτών, δέσποζε το χωριό Λάλογλη λόγω του περίλαμπρου ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, όπως ονομάστηκε Παναγία της Λάλογλη, η οποία μεταφέρθηκε ως ατίμητος θησαυρός από τον Πόντο. Η ιστορία όμως επαναλήφθηκε λίγα χρόνια αργότερα.

Από το 1917-1922 οι πρόσφυγες του Καρς για δεύτερη φορά εγκαταλείπουν τα σπίτια τους. Με τα λιγοστά πράγματα που πήραν μαζί τους, μετέφεραν στη νέα τους πατρίδα ιερά κειμήλια, όπως την εικόνα της Παναγίας της Λάλογλη, τον χρυσοκέντητο επιτάφιο αλλά και ψαλτήρια μέσα σε ένα μπαούλο. Την ευθύνη για τη μεταφορά αυτών των ιερών κειμήλιων στην Ελλάδα είχε ο Παύλος Πετίδης του Ανανία, ένας ευσεβής άνθρωπος, ο οποίος θεώρησε ότι το πολυτιμότερο όλων εκείνων που έπρεπε να πάρουν μαζί τους ήταν η εικόνα της Παναγίας, εικόνα που κοσμεί σήμερα την εκκλησία στο Μεσονήσι Φλώρινας και έχει δώσει το όνομα της στο Ναό.

Τα εγκαίνια του Ναού έγιναν στις 25 Αυγούστου 1974 σ' ένα κλίμα κατάνυξης με τη συμμετοχή μεγάλου πλήθους λαϊκών και κληρικών, με Μητροπολίτη Φλώρινας Πρεσπών και Εορδαίας μακαριστό Αυγουστίνο Καντιώτη.

Το κατανυκτικό και πανηγυρικό γεγονός εκείνης της ημέρας, θύμιζε σε πολλούς το πανηγύρι που γινόταν στο χωριό Λάλογλη προς τιμή της Παναγίας. Το πανηγύρι ήταν πολύ μεγάλο με τη συμμετοχή πολλών Ελλήνων, Ρώσων και Τούρκων από την περιοχή του Καρς και του Αρταχάν, που μαρτυρίες αναφέρουν πως πολλές φορές ξεπερνούσε το πανηγύρι της Παναγίας Σουμελά. Το πανηγύρι διαρκούσε 15 ημέρες και κατά το οποίο συνέρρεαν στη Λάλογλη πλήθη προσκυνητών, οι οποίοι ασπάζονταν με ευλάβεια την εικόνα της κοιμήσεως της Θεοτόκου, ζητούσαν την προστασία και την σκέπη της Παναγίας και έκαναν διάφορα τάματα. Με την πάροδο του χρόνου η φήμη της θαυματουργού εικόνας συγκέντρωνε ολοένα και περισσότερους προσκυνητές.

* του Θεόφιλου Κωτσίδα.

Πηγή: thrakitoday.com